

היום נלמד בעזרת ה':

עבודה זרה דף ז

(בעמ' הקודם)

ייתיב רב יוסף אחוריה דר' אבא וייתיב רבי אבא קמיה דרב הונא: ישב רב יוסף מאחורי רבי אבא, וישב רבי אבא לפני רב הונא, וישב רב הונא ואמר - הלכה כרבי יהושע בן קרחה, והלכה כרבי יהודה.

הגמ' מבארת:

הלכתא כרבי יהושע הא דאמרן: מה שאמרנו קודם, שבמלוה בשטר לא נפרעים מהם ובמלוה על פה כן נפרעים מהם.

כר' יהודה דתניא דתנן: ומה שהוא אמר שהלכה כרבי יהודה, הכוונה למה שלמדנו במשנה במס' בבא קמא - אם נתן לצָכֶּע שיצבע לו את הצמר בצבע מסויים והוא שינה וצבעו בצבע אחר, לדעת ר"מ על הצָכֶּע לתת לו דמי צמר לבן כפי שנמכר בשוק, שכיון ששינה ממה שאמר לו בעה"ב נעשה גזלן וקנה את הצמר, וחייב לשלם לו כשעת הגזילה (= צמר לבן לא צבוע). ולדעת רבי יהודה אם השבח (= שהצמר השביח בגלל הצבע, שצמר צבוע שווה יותר) הוא יותר מההוצאות שהוציא הצָכֶּע על הצביעה נותן לו רק את ההוצאות, ואם ההוצאות הם יותר מהשבח נותן לו רק את השבח (כלומר שתמיד משלם לו את הסכום הנמוך מביניהם).

אהדרינהו רב יוסף לאפיה: סובב רב יוסף את ראשו לאחור בכעס ואמר: אמנם מובן מדוע אמרת שהלכה כר' יהושע בן קרחה, לפי שהיה מקום לחשוב שכיון שהכלל הוא שאם יחיד נחלק על רבים ההלכה כרבים, לכן השמעת לנו שבמקרה הזה הלכה כיחיד (= כר' יהושע בן קרחה שנחלק על חכמים לגבי ע"ז) ולא כרבים (= רבנן). אבל מדוע אמרת לנו שהלכה כרבי יהודה? והרי זהו דבר פשוט, שהרי

יש כאן מחלוקת ואח"כ סתם, והכלל הוא שהלכה כסתם. (= אם יש מחלוקת בין תנאים במשנה, ואח"כ יש משנה שמביאה את אחת מהדעות הללו כ'סתם', כלומר ללא שם של תנא מסויים, ההלכה כאותה משנה של 'סתם').

מחלוקת בבבא קמא: כלומר המשנה בה יש מחלוקת היא במס' בבא קמא, שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה לגבי 'לצבוע לו אדום וצבעו שחור, שחור וצבעו אדום'.

וסתם בבבא מציעא: והמשנה של 'סתם' היא במס' בבא מציעא, שלמדנו שם 'כל המשנה ידו על התחתונה, וכל החוזר בו ידו על התחתונה'. 'כל המשנה ידו על התחתונה' - אומן ששינה ממה שאמר לו בעל הבית, כגון שאמר לו לצבוע לו אדום וצבעו שחור, ידו של האומן על התחתונה ומקבל את היציאה או השבח (= המועט מביניהם), וזה כדעת רבי יהודה במשנתנו.

ורב הונא: כלומר רב הונא יענה שהוא אמר זאת לפי שיתכן ש'אין סדר למשנה', כלומר שרבי שסידר את המשניות לא שנה אותם לתלמידיו כפי הסדר, ויתכן שלימד אותם את מס' בבא מציעא לפני מס' בבא קמא, וא"כ יש כאן 'סתם' ואח"כ מחלוקת' ואין הלכה כסתם (כי אולי המשנה של 'סתם' בבבא מציעא נשנתה לפני המשנה בבבא קמא), ולכן רב הונא היה צריך להשמיע לנו שהלכה כר' יהודה.

ורב יוסף שהקפיד יענה לרב הונא - שלא יתכן בכלל לחשוב שאין סדר למשנה, כי אם כך איך יתכן שיש כלל ש'מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם' והרי אין סדר למשנה ואי אפשר לדעת מה קודם ומה אח"כ, אלא בהכרח שיש סדר למשנה, וא"כ רב הונא לא היה צריך לומר שהלכה כר' יהודה.

ורב הונא יענה לרב יוסף - הכלל שיש סדר למשנה נאמר במסכת אחת, אבל בשני מסכתות אין את הכלל הזה, ויתכן שהוא שנה להם את מס' בבא מציעא לפני בבא קמא, ולכן רב הונא היה צריך להשמיע לנו שהלכה כר' יהודה.

ורב יוסף יענה לרב הונא – כל סדר נזיקין נחשב למס' אחת, וא"כ המשנה בבבא קמא נשנתה לפני המשנה בבבא מציעא.

ואיבעית אימא: כלומר טענה נוספת שרב יוסף יכול לטעון לרב הונא – המשנה בבבא מציעא כתבה את הדין הזה עם הלכה פסוקה אחרת, שהיא כתבה שם שתי הלכות שונות: 1. כל המשנה ידו על התחתונה, 2. וכל החוזר בו ידו על התחתונה, ומשמע שהמשנה באה להשמיע לנו הלכות פסוקות, וא"כ זהו דבר פשוט שהלכה כר' יהודה, ורב הונא לא היה צריך לומר זאת.

*

הגמ' מביאה כמה דינים בהם נפסקה ההלכה כר"י בן קרחה:

ת"ר, לא יאמר אדם לחבירו בשבת 'עתה נראה אם תעמוד עמי במוצאי שבת לעשות במלאכתי', ולדעת ר"י בן קרחה מותר לומר לו כך.

ת"ר הנשאל לחכם וטימא, לא ישאל לחכם ויטהר. לחכם ואסר, לא ישאל לחכם ויתיר: מי ששאל חכם שאלה בענייני טומאה וטהרה, וטימא החכם, לא ישאל חכם אחר שיטהר. וכן בהלכות איסור והיתר אם שאל והחכם אסר, לא ישאל חכם אחר שיתיר.

היו שנים: ואם שאל שני חכמים בבת אחת, ואחד טימא והשני טיהר וכו', אם אחד מהם גדול מהשני בחכמה ובמנין (= שיותר מבוגר ממנו), על השואל ללכת אחר הפסק שלו, ואם אין אחד מהם גדול מהשני, עליו ללכת אחר המחמיר. ולדעת ר"י בן קרחה אם השאלה היא בדיני תורה עליו ללכת אחר המחמיר, ואם השאלה היא בדינים שתיקנו חכמים עליו ללכת אחר המיקל.

ת"ר וכולן שחזרו בהן: לדעת רבי מאיר – גזלנים ועמי הארץ שאינם נאמנים על המעשרות (= שהפירות שלהם בחזקת שאינם מעושרים), אם חזרו בהם ושבו בתשובה, אין מקבלים אותם לעולם להיות בחזקת 'חברים' ואינם נאמנים על המעשרות.

ולדעת רבי יהודה - אם הם חזרו בהם כסתר לא מקבלים אותם, לפי שהם לא חזרו בלב שלם, אבל אם הם חזרו בהם בפרהסיה מקבלים אותם.

א"ד: ויש אומרים - אם הם עשו העבירות שלהם כסתר מקבלים אותם, ואם עשו בפרהסיה לא מקבלים אותם, שהואיל והם פקרו כ"כ לעשות בפרהסיה, אינם נותנים את ליבם לשוב בתשובה שלימה.

ר"ש ור' יהושע בן קרחה אומרים - בכל מקרה מקבלים אותם אם הם חזרו בתשובה, שנאמר **"שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹכְבִּים אֶרְפָּה מְשׁוּבְתֵיכֶם"**, "שובבים" משמעותו שהם היו מזידים ובפרהסיה, לפי ש"שובב" הוא לשון של מרד וגאווה.

א"ר יצחק איש כפר עכו א"ר יוחנן הלכתא כאותו הזוג: כר"ש ורבי יהושע בן קרחה.

משנה: רבי ישמעאל אומר: רבי ישמעאל חולק על התנא שבמשנה הקודמת, וסובר שכמו שלפני החג אסור למכור להם, כך גם אחרי החג אסור למכור להם.

גמרא: אמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל: גויים העושים יום חג לעבודה זרה בכל יום ראשון בשבוע, לדעת רבי ישמעאל יוצא שלעולם יהיה אסור למכור להם. כי שלושה ימים לפני ושלושה ימים אחרי אסור, וכמוכן שגם החג עצמו אסור, ואם כן לא נשאר יום בשבוע שמותר!

למדנו במשנה - וחכמים אומרים לפני אידיהן אסור לאחר אידיהן מותר:

קושיא: חכמים היינו ת"ק: חכמים אומרים בדיוק כמו תנא קמא (במשנה הקודמת), ומה ההבדל ביניהם?

תירוץ: הן בלא אידיהן איכא בינייהו: הם נחלקו בשאלה שהסתפקה הגמרא בדף הקודם, 'שלושה ימים' שאמרה המשנה שאסור לעשות עם הגויים משא ומתן לפני החג שלהם, האם זה כולל את החג עצמו (שהוא נחשב חלק מהשלושה ימים), או לא כולל החג עצמו?

לדעת ת"ק השלושה ימים לא כוללים את החג עצמו, וכפי שהוכיחה הגמרא לעיל מלשון המשנה הקודמת. ולדעת חכמים השלושה ימים כוללים גם את החג. (כי הם לא נתנו רמז בדבריהם מה הם סוברים, ואין לנו דבר אחר שעליו הם יחלקו, ולכן אנו נוקטים שבזה הם חולקים על ת"ק).

תירוצ נוסף: איבעית אימא נשא ונתן איכא בינייהו: אם עבר ונשא ונתן עם הגויים לפני החג שלהם. לדעת ת"ק מותר להנות מהכסף. כי מהלשון של ת"ק "לפני אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהם" משמע שהאיסור הוא לעשות עסקים, אבל בדיעבד מותר להנות מהכסף. ולדעת חכמים אסור להנות. כי מהלשון של חכמים "לפני אידיהן אסור" משמע שהכל אסור, לא רק העסקים אסורים אלא גם ההנאה מהכסף.

תירוצ נוסף: ואיבעית אימא דשמואל איכא בינייהו: שמואל סובר שבזמן הגלות בחו"ל האיסור לעשות איתם עסקים הוא רק ביום החג עצמו. והטעם, כי בחו"ל הגויים לא כל כך אדוקים בע"ז שלהם אלא רק מנהג אבותיהם בידיהם. ועוד, משום סכנה כי הגויים שולטים עלינו בגלות.

לדעת ת"ק יש לנקוט כשמואל. ולדעת חכמים לא נוקטים כשמואל. (והטעם, כי הכלל הוא שהתנא השני מוסיף על התנא הראשון. ולכן יש לומר שת"ק מיקל וסובר שדוקא בארץ ישראל אסור שלושה ימים ולא בגלות, וחכמים מחמירים וסוברים שגם בגלות אסור).

תירוצ נוסף: איבעית אימא דנחום המדי איכא בינייהו וכו': לדעת ת"ק אסור שלושה ימים ושלא כדעת נחום המדי. שהרי כך אמר ת"ק במפורש 'שלושה ימים'. אבל לדעת חכמים אסור רק יום אחד קודם וכדעת נחום המדי, כי הם לא אומרים כמה ימים אסור, ולכן אנו נוקטים שבזה הם חולקים על ת"ק.

גופא נחום המדי אומר וכו': הגמרא חוזרת לגוף הדברים של נחום המדי. ומביאה את דברי החכמים שאמרו לנחום 'נשתקע הדבר ולא נאמר' כלומר שישתכח הדבר הזה ולא יצא מפי אדם לעולם! (כלומר אין זה אפילו דברי תורה שיש לדון בהם. קדמת העמק על השאלות).

קושיא: והאיכא רבנן בתראי דקיימי כוותיה: הרי החכמים במשנתנו סוברים כמותו, ואיך יתכן שאמרו לו 'נשתקע הדבר'? תירוץ: **מאן חכמים? נחום המדי הוא:** ה'חכמים' במשנתנו זהו נחום המדי בעצמו.

הגמרא מביאה מימרות נוספות של נחום המדי:

תניא אידך נחום המדי אומר מוכרין להן סוס וכו': במשנה לקמן (דף יד'): אומרים רבנן שאסור למכור לגויים בהמה גסה. וביארה הגמרא (דף טו'). את הטעם מחשש שמא יבוא להשאיל או להשכיר להם, ויעבור הישראל על חילול שבת. בנוסף אומרת הגמרא (דף טז). שלדעת רבנן אסור למכור להם סוס משום שהגויים מלמדים אותו להרוג את הנופלים במלחמה ברמיסה.

נחום המדי אומר שמותר למכור להם סוס זכר זקן בזמן מלחמה, כי אין בו את שתי החששות הנ"ל. אין את החשש שיבוא להשכיר ולהשאיל, משום שזה דבר שלא שכיח שיקנו סוס כזה בזמן מלחמה, ולא גזרו בזה רבנן. וגם אין את החשש שהסוס יעזור להם במלחמה כי סוס זכר זקן רק מפריע למלחמה. ובכל אופן אמרו לו החכמים 'נשתקע הדבר ולא נאמר'.

קושיא: והאיכא בן בתירא דקאי כוותיה: הרי יש תנא הסובר כמו נחום המדי, והוא בן בתירא החולק על רבנן במשנה לקמן, וסובר שמותר למכור לגויים סוס, בגלל שהוא עומד לרכיבה ולא עושים איתו מלאכה ואם כן אין חשש של חילול שבת בזה (כי איסור רכיבה הוא רק מדרבנן, שהרי הדין הוא 'חי נושא את עצמו').

תירוץ: בן בתירא לא מפליג וכו': בן בתירא לא מחלק בין סוס זכר לנקבה ובין צעיר לזקן. כי הוא לא חושש שישתמשו בסוס במלחמה, אלא החשש הוא רק לגבי חילול שבת ובזה אין בעיה בסוסים.

אבל נחום המדי שמחלק בין זכר לנקבה ובין זקן לצעיר, סובר כחכמים שאסור למכור בהמה גם משום שישתמשו בה במלחמה. רק שלדעת נחום המדי אין בסוס זכר זקן את החשש הזה. ועל כך אמרו לו שלדעת רבנן "נשתקע הדבר" כי אין חילוק בזה וכל בהמה גסה אסור למכור להם.

תניא נחום המדי אומר השבת מתעשר: פרי או ירק מתחייב במעשר כשמגיע לגמר גידולו, ואם קטפו אותו קודם לכן הוא פטור ממעשר. נחום המדי אומר שבתבלין ה'שבת' יש דין מיוחד שבכל השלבים שלו חייב במעשר. בין אם קטף אותו בסוף כשהוא 'זרע' - כבר צמחו בו גרעיני הזרעים שבתוכו והם התקשו והוא רוצה לאכול את הזרעים. ובין בהתחלה כשהוא רק 'ירק' - עלים. ובין כשהוא באמצע 'זירין' - גבעולים. כי הדרך לאוכלו בכל שלב, וממילא בכל שלב נחשב הדבר שיש כאן 'גמר פרי'. אמרו לו החכמים 'נשתקע הדבר ולא נאמר'.

קושיא: והאיכא ר' אליעזר וכו': שאומר כמותו. תירוץ: **התם בדגנוניתא:** רבי אליעזר מדבר על 'שבת' הצומח בגינה שהוא נזרע לצורך אכילת שלושת השלבים. אבל נחום המדי דיבר על שבת הגדל בשדות, והוא נזרע רק לצורך הזרעים.

אמר ליה רב אחא בר מניומי לאביי: אדם גדול (= נחום המדי) הגיע מהמקום שלי (מארץ 'מדי') וכל דבר שהוא אומר אומרים לו 'נשתקע הדבר ולא נאמר'...

אמר איכא חדא וכו': אמר אביי - יש דבר אחד שאנו עושים כמותו. דהיינו שאדם יכול להאריך בברכת שומע תפילה ולבקש בה את צרכיו הפרטיים.

אמר - בר מינה דההיא דתליא באשלי רברבי: אמר לו רב אחא - חוץ מהדבר הזה. כי באמת הוא דבר שתלוי 'באילנות גדולים' כלומר בדעת חכמים (כדלהלן), ואם כן אנו עושים זאת לא בגלל נחום המדי.

דתניא ר' אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל: קודם כל יבקש אדם את צרכיו הפרטיים ואחר כך יתפלל שמונה עשרה. שנאמר "תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו" קודם כל עליו להתפלל את 'עטיפת נפשו' כלומר את דאגת ליבו, ואחר כך ישפוך שיחה שהיא שמונה עשרה. ורבי יהושע חולק.

שאלה: ור' אליעזר נמי - הכתיב "אשפוך לפניו שיחי": ומדוע הוא לא לומד משם כרבי יהושע? תשובה: **הכי קאמר אשפוך לפניו שיחי בזמן שצירתי לפניו אגיד.**

שאלה: ר' יהושע נמי הכתיב "תפלה לעני כי יעטוף": ומדוע הוא לא לומד משם כרבי אליעזר? תשובה: הכי קאמר אימתי תפלה לעני? בזמן שלפני ה' ישפוך שיחו.

שאלה: מכדי קראי: הרי הפסוקים אינם מוכיחים לא כדעת זה ולא כדעת זה, אם כן במה הם חולקים?

תשובה: כדריש ר' שמלאי וכו': רבי שמלאי מדבר על הסדר של ברכות תפילת שמונה עשרה. קודם כל צריך להתפלל שלוש ברכות ראשונות (אבות, גבורות, וקדושת השם) שהם דברי שבח, ואחר כך את שאר הברכות שהם תחינות ותפילות.

ומשם אנו יכולים ללמוד גם שהבא לבקש צרכיו, צריך קודם כל להתפלל שמונה עשרה שיש בהם את השבח, ואחר כך לבקש את צרכיו. ולא יבקש קודם את צרכיו. אם כן המחלוקת היא האם לומדים ממשה רבינו אלינו, או לא. כי דוקא משה רבינו היתה לו גדולת מעשים וחכמה רבה והיה נאה לו להקדים ולשבח, מה שאין כן אדם פשוט שינהג כך זוהי יוהרה, אלא הוא צריך להתחיל בבקשות הפרטיות שלו קודם כל.

וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה: לדעת רבי אליעזר ורבי יהושע אי אפשר להכניס בתוך השמונה עשרה את הבקשות הפרטיות, אלא או שמקדים את השמונה עשרה או שמקדים אותם. אבל לדעת חכמים ניתן להכניס אותם בברכת שומע תפילה. וזה כמו שאמר נחום המדי. אם כן אנו נוהגים כך בגלל שאמרו זאת חכמים ולא בגלל שאמר זאת נחום המדי.

אע"פ שאמרו וכו', אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר: כגון אם הוא שוכח את לימודו, יבקש על זה בסוף ברכת 'אתה חונן'. ואם הוא חוזר בתשובה, יאריך בסוף ברכת 'הרוצה בתשובה'.

אע"פ שאמרו וכו', אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים, ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים: והיינו כל מה שמותר להוסיף בברכות, זה רק אם

הוא בעצמו זקוק לכך עכשיו. כגון שיש לו חולה בתוך ביתו, או שאין לו פרנסה. אבל אם רוצה לבקש על העתיד שלא יחלה או שלא תחסר לו פרנסה, יבקש בשומע תפילה (ב"ח או"ח קיט).

אע"פ שאמרו וכו', אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יוה"כ אומר:
בסוף התפילה קודם 'יהיו לרצון' יכול להאריך אפילו כסדר הוידוי של יום כיפור.